

HORVÁTH PÉTER

M. S.

MÁRIA ÉS ERZSÉBET TALÁLKOZÁSA

A tiszteletre méltó és neves Albrecht Dürernek Nürnbergben, szeretett jóakarómnak és ifjú Mesteremnek. Isten kegyelmét és békéjét kívánom én: S.

Isten a megmondhatója, elegendem van! Meg is fogadtam, hogy Katalin napjáig (ekkorra kellene az oltárképeket megfőstenem) akkor se mozdulok Selmecről, ha ökrökkel vonnának innen, egyenesen a paradicsomba. Itt a szükséges füstékek harmadát se tudtam beszerezni, noha ebben az oltárfestés munkálataival korábban megbízott benedeki piktor (róla későbbben beszélek) is segítségemre volt. Hosszas tépelődés után az apát úgy döntött, Kassára küld, a Boldogasszony napi országos vásárra.

Állandó kísérőm (néma mindenesem) mellett egy iszákosnak mondott, nagytestű barát, bizonyos Pelbárt testvér tartott velem az úton és egy hórihorgas, csont és bőr szerzetes, a kolostor tudósnak mondott scriptora. Négyen utaztunk a rendház új, vasalt szekéréen, amely jól bírta volna az utat, ha nem szamarak húzzák. (Az öreg apát nem engedi, hogy a kolostor lovat tartson. Ha Krisztus urunk számárháton járta be egész Galileát, mondta, szegénységet fogadott szolgálói is ériék be a csacsik segítségével.)

Négy napig mentünk, hajnaltól napestig. Naponta jó öt mérföldet tettünk meg. A magyar mérföld¹ a német *Meile-nél* tizedével hosszabb, a régi római mértéknek több mint ötszöröse! Ráadásul az utak errefelé egész rettentőek. Két szekér bajosan fér el rajtuk egymás mellett, s ha ne adj isten, esik, a víz hamar elmosza, vagy éppen sárpatakká dagasztja az utat. Erős kaptatóin a szekérről le kellett szálljunk, hogy a csacsik megbirkózzanak az emelkedőkkel, melyekből bőven jutott a dombok és hegyek közt, bár Pelbárt igyekezett a patakok mentén futó utakra kormányozni minket.

Egész eltörődve érkeztünk Kassára. Az ottani domonkosok csak kettőnknek adtak szállást, holott az ő kolostoruk igencsak nagy és gazdag a selmecihez képest. Tekintettel „nagyhírű piktori voltomra”, kisebbik istállójukban hálattak Nyulacskával együtt, a puszta földön, a szamarak állása mellett! A nehéz éjszaka után, hajnalban indultunk vissza. Megint négy teljes napig veszködtünk, bár ekkor már csak hárman ültünk a szekéren, mert a scriptorunknak Kassán nyoma veszett.

¹ Magyar mérföld kb. 8000 méter

Odafelé hosszan mesélt nekem az ő külön úti-céljáról. Elmondása szerint fél-száznál több könyvet másolt (néhány munkáját magam is láttam; gyönyörűségek!), így ha valaki, hát ő aztán tudja értékelni Gutenberg találmányát. Ifjúkorában szerencséje volt Budára látogathatni, hogy Andreas Hess ottani nyomdáját munka közben szemlélhesse. Hess hírneves Bibliája utolsó lapjának próbanyomatát, Hess ajánlásával, ereklyeként őrzi. Mint azt Te is tudod, drága barátom és mesterem, ama budai könyvműhely nem maradt sokáig fent, a Duna áradása elpusztította. Ha igaz, maga a nyomdász is odaveszett, betűivel, sajtójával együtt. De Johannes testvér (így hívják a scriptort) néhány éve látott egy általa fertelmes tartalmúnak mondott nyomatot, mely, meggyőződése szerint Kassán készült, és betűinek rajza hajszálra egyezik Hess betűjeleivel. Valaki mégiscsak kimenekíthette a bajból az öntőformákat, magyarázta nekem, s ő azért tart velünk Kassára, hogy a nyomukra akadjon. Ha lehet, megvásárolja őket a kolostor és a maga számára, mivel, mint bevallotta, minden vágya, hogy nyomdásznak kitanuljon, és ne kelljen többé a kézírás fáradságos munkájával bajlódnia.

A vásár hatalmas volt.

A zsidók és moszlimok mellett úgyannyi keresztény kereskedő és gazda kínálta áruit eladásra, kicsiben és nagyban. (Ezért is tervezik, ahogyan hallottam, a vásárnapot vasárnapról hétköznapra tenni, mivel most se az eladók, se a vevők nem jutnak el a templomi misékre, s ezt a papok erősen nehezményezik.)

Háromfelé széledtünk.

Johannes a betűk nyomába eredt, Pelbárt testvérnek olcsó, mégis jóízű, hírneves kassai borokat kellett beszereznie. Én Nyulacskával elsőül a cserzővargák és a kelmefestők műhelyeit látogattam sorra. Magad is ismered az ilyen mestereket, nem lehet náluk ajtóstul rontani a házba. Féltékenyen őrzik a munkájukhoz szükséges anyagok lelőhelyének titkát, s bár egymással szoros kapcsolatban, mégis ádáz versenyben állnak. Hogy bizalmukat megnyerjem, megesküdtem minden szentekre, hogy nem kelmefestő, hanem piktör vagyok, s minddel hosszas eszmecserebe bonyolódtam. Szó esett a különféle csontokból főzött enyvek jó- és rossztulajdonságairól, a purpurának nevezett bíborcsiga indigókéjkjéről, a bíbortetű bíboráról, indiai tehének hevített húgyából nyerhető napsárgáról, a varancia névvel illetett, savanyított vízben erjesztett gyökér törökvöröséről, valamint a kékfáról, amely sötétebbre fősti az indigókéék vásznat. Tárgyaltam velük a szantálfa, a sárga keresztbogyó, a szömörceből nyerhető narancsszín árnyalatairól. Szóba kerültek a sárgafa, avagy fiszétfá keverékszínei. Említettük az indiai akáciák levét, aztán a ritka, drága indus fűszert, a kurkumát és a sáfrányból nyerhető kartamint. Végül itt is, ott is sikerült megalkudnom velük egy-egy korsóba vagy tégelybe zárt füstékanyag árát illetően, s megállapodtunk abban, hogy estig visszamegyünk értük, mivel az apát az én kezemhez nem volt hajlandó pénzt számolni. Vásárlásra szánt vagyonomkat Pelbárt őrizte, kivel délben volt találkozásunk Kassa egyik fogadjában.

A kelmefestők utcájáról a vásártérre mentünk. A patikáriusok szentek haja szálát, piócat, varangyos békát, hajnövesztő ragacsot, tücsköt-bogarat, mindent árultak. Velük higanyra és kénre alkudtam, melyek összehevítésének lecsapódó gőzéből, mint tudod, időálló karmazsin nyerhető. Éppen ez eljárásról magyaráztam néma kísérőmnek (ki mindent, de mindent tudni vágyik a festőmesterség titkairól és rólam, magamról is), mikor egy nagyfejű törpe szökkent hozzánk.

– Hallom, nagy tudós vagy, és bizonytal nagyhírű főstő is. Van nálam valami, amit csakis egy hozzád hasonló kiválóság számára tartogattam. – Földre fektetett szőnyegen sorakozó portékái közül súlyos cserépedényt emelt elém. – Valódi sárkányvér! A legszebb vörös, amihez hozzájuthatsz! Hajolj közelebb! Berberektől vettem – suttogta –, Konstantinápolyban!

– Ez igen! – nevettem.

– Esküszöm Allahra és Jézus Krisztusra, hogy egy afrikai sárkány és egy indus elefánt elegyített vére! A két állat halálig küzdött egymással!

– Elhiszem – bólintottam. – Igaz, hogy más környékeken ezt a főstéket a Pterocarpus Draco nevű, keleti bokorcserje nedvéből nyerik.

– Miket hordasz össze?! – A törpe pukkancs képe épp olyan vörös lett, mint az általa kínált gyanús, pirosas katyvasz. – Még hogy bokorcserje! Ostoba fajankó! Tárguljatok innen!

A nap már közeledett delelő pontjához, de még szükségem volt egynémely főstékre.

– Rézrozdából készült zöldhöz otthon is juthatunk, miként ólomfehérhez is – magyaráztam Nyulacsának. – Magyar kéknek mondott fősték is van otthon, mit malachit őrlésével nyernek. De a legszebb kék az ultramarin. Más néven lapis lazuli. Ég kővének, igazsággkővének, arab kőnek is nevezik. Azt valóban messze keleten bányásszák. Tevekaravánok viszik a tengerig. Mire a hajóról szekérre kerülve Rómába jut, az ára már az aranyéval vetekszik. Ilyet kell szerezzünk.

Találtunk is aztán egy komor képű, kaftános zsidót, kinek, mint mondotta, szándékában állott a közeli hetekben Selmece utazni.

– Addig beszerezem, amit kérsz! – ígérte nekem, de az ár felét előre kérte.

Nyulacska kézzel-lábbal magyarázni kezdte, hogy a fejében tartott összegek már az ultramarin nélkül is duplájára rúgtak annak, mit az apátúr a főstékneműk beszerzésére szánt.

Ha valaki, Te aztán tudod, Mester, hogy megrendelőink java milyen átkozottul szűkmarkú, ha fizetésre kerül a sor. Mind azt szeretné, hogy olcsón juthasson képeinkhez és nyomatainkhoz. Mintha nem érnék fel ésszel, hogy miként más mesterségek művelői, mi is anyagokkal dolgozunk, s az időtálló főstékneműnek komoly ára van. A mi fáradsalmunk és tudásunk áráról nem is szólván.

– Nem vagyunk olyan gazdagok, hogy olcsón vásároljunk – mondtam Nyulacsának. – Gyere, keressük meg a fogadót, ahol Pelbárték várnak. Megéheztem.

A nagytestű barát nem volt részeg, csak enyhén kaptatos. Se a fogadó, se a fogadó-kert asztalainál nem kapott helyet, az udvar kőkerítésének tövében leltünk rá, sült csirkét zabált, kerek képe ragyogott a zsírtól.

– Éppen időben jöttetek! – harsogta, amint meglátott minket. – Félutcat madarat rendeltem, és már a harmadikat eszem, nehogy kihűljenek! Melegen zamatosabbak! Nyársra húzva jönnek! – biccentett a szolgálfiú felé. A kölyök két, közös pálcán barnára sült csirkét hozott. Pelbárt mellé kuporodva fogyasztottuk el a madarakat. Pelbárt bort ivott, mi sűrű mézsért rendeltünk. Már a második kancsót is kivégeztük, de a betűit nyomozó scriptor még mindig nem jött.

– Úgy látszik, nem éhes! Mindég is kákabélú volt – bizonygatta Pelbárt. A hatodik csirkét is ő falta fel. – Inkább pocsékba menjen, mint kárba! – böfögött.

Kerek óráig vártuk még Johannest.

– Én nem aggódom érte – közölte Pelbárt. – Rossz pénz nem vész el.

Elküldte Nyulacskát a szekérért a kolostorba, hová, mint mondotta, ő semmi pénzért be nem tenné a lábát azok után, ahogy bántak velünk.

– De hát így van ez, mióta világ a világ! – bölcsekedett. – Az ember sok mindent választhat, hanem a testvéreit bizony nem választhatja meg. Ábel se lelkesedésből cimborált Káinnal! Én mondom, nem domonkosok, hanem kutyák ezek. Mindegy, a dolgunkat elvégezzük. A borra megalkudtam, a hordókért megyünk utoljára. Most veled tartok, piktor – tápáskodott fel ültéből –, összeszedetjük a könnyebb portékáidat, addigra ideér Nyuszi a szekérrel.

Zokszó nélkül fizette sorra az általam rendelt tételeket, hanem a lapis lazulit ígérő zsidónak nem akart fizetni.

– Micsoda? – bömbölte. – Egy kaftános szavát vegyem meg tizenkét ezüstért?! És ha sose látjuk többet? Különben a neked szánt pénz elfogyott a kencékre, amiket már a zsákokban cipelsz. Megleszel a lazilapu nélkül is!

A zsidó hajlongott, Pelbárt óvatos bölcsességét dicsérte.

– Óvatos bölcsesség az apád pajesza! – dörögte Pelbárt. – Bolondnak nézel? Még ha bölcs óvatosságról gajdolnál, azt mondanám, ismersz. De holmi porrá tört kövekért fél ezüstről akkor se kapsz többet, ha hamut hintesz a fejedre, és ruhádat megtéped!

Pelbárt átkozódott, a zsidó dicsérte. Pelbárt üvöltött, a zsidó halkán gajdolt. Végül megállapodtak hat ezüstben. Pelbárt előbányászta csuhája irdatlan zsebéből a súlyos érméket.

– Nem, nem! – ingatta a fejét. – Nem adom meg mégse! Ez már a scriptor pénze, amit az apátúr a nyamvadt fémbetűire engedélyezett.

– De hiszen azt se tudjuk, hol van! – szólaltam meg, nem tudván még akkor, hogy a scriptort sose is látjuk majd. – Nyilván nem lelte meg, amit keresett.

– Vagy épp ellenkezőleg! – Pelbárt a porba sercintett. – Ferde hajlamai vannak! Mesélhetnék róla, de nem mesélek. Mindjárt itt az este.

A zsidó hét évig érlelt, kóser pálinkával kínált minket. Az ital jótékonyan keveredett a mézserrel az én gyomromban, a borral viszont, mit Pelbárt szorgalmasan kóstolgotott reggel óta, nem fért meg békében.

A barát berúgott.

– A mi Johannes testvérünk előlről vőlegény, hátulról menyasszony! – bömbölte. Förtelmes!

– Krisztus urunk születése előtt a görög és római ifjak gyakorta keresték egymásnál ama örömeiket, melyeket a nők megtagadtak tőlük... – mondtam neki.

Befogta a fülét.

– Szodoma! – remegett. Aztán, mintha váratlan fény gyúlt volna feje sötétjében, ravasz képet vágott. – Mit akarsz pingálni te azzal a kékkel?

– Mária köpenyét – feleltem. – És az égboltozatot.

– Az más! – csuklott. – A Miasszonyunk... és a mennyboltozat... azok kellene.

A zsidó markába számolta az ezüstöket. Támolyogva vezetett aztán a bor lelőhelyéhez. Nyulacska meghozta a szekeret, pallón gurítottuk fel rá a hordókat. Oda kerültek a főstékneművel teli zsákjaim is. Nyulacska ült a bakra, én a zsákok mellé kucorodtam, a szekérderékra.

– Óvatosan hajts! – mondtam a némának.

– Jóccakát! – búcsúzott tőlünk Pelbárt, támolyogva. – Pirkadatra a kapuban legyenek!

A szamarak végigkocogtak az estéli utcákon. Nem csak templomból, fürdőből és kórházból volt több Kassán, mint Selmecen, de lupanarból is. Három nyilvánosház várta a vásárolókat. A legfényesebb mindjárt a fogadó mögött. Erős tölgykapuját silbak őrizte, már belépéskor megrostálta a kívánczókat, csak a tehetőseket eresztvén beljebb. Sűrűn érkeztek a jó vásár és gazdag vacsora után az elégedett, kapatos kereskedők, hogy a szerencsés vétel és eladás emlékein kívül másféle örömeik emlékeit is hazavihessék majd tisztos otthonaikba.

Te is tudod, Mester, miként van ez. A jó keresztény otthon csak a gyermekáldás reményében hálja el asszonyát. Jószerivel nem is látja őt meztelen, így, ha teheti, a bordelban kárpótolja magát, hol a kurvákok igencsak ismerik az ősi mesterséget, mely örömet szerez minden ép férfiembernek. Nekem Velencében volt szerencsém látni Indiából származó nyomokat, mikén a szerelem művészetének oly fogásai és módzatai voltak ábrázolva, melyekről errefelé és németföldön nem is álmodnak. A velencei kurtizánok java bezzeg mind ismeri eme praktikákat, mégpedig igen jól, tanúsíthatom.

A másik két örömház a Rossz utcában állott, ablakaikon zeneszó és kacagás hangjai gurultak a sötét, foghíjas utcára, melyen szekerünk lépésben döcögött. A sötétből lépten-nyomon nők bukkantak elő. Volt köztük gyereklány, fiatal és öreg. Némelyik a fogatlan száját, más a csupasz keblét mutogatta.

Nyulacska üggetésre bízta volna a szamarakat, de rászóltam.

– Lassabban!

Váltottam néhány keresetlen szókat a bájaikat a bordélyok lakóinál jóval olcsóbban és egyszerűbben kínáló nőkkel. Legtöbbjük vézna volt, hibás, kehes. Ki tudja, milyen sors hajtotta őket az útszélre? Fürtökben loholtak mellettünk.

– Úgy leszoplak uram, hogy az agyad is kiolvad!

– Farba is keverhetsz...!

– Kettőnket egyszerre...! Vagy ti jöhettek ketten...!

Végül elhagytuk őket, szekerek befordult a kolostor felé vezető utcára.

– A kurvákok láttán mindég elgyöngülök – mondtam Nyulacsának. – Egy olyanak köszönhetem Selmecről való megmenekülésemet. Violának hívták. Egyszer majd mesélek róla.

Nyulacska nem muhkant a bakon. Pelbárttól tudta, hogy hajdani szerelme, a szépséges, gazdag Pregitzer Dorka szüleit megölték, vagyonukat elbitorolták, ő a selmeci lupanar lakója lett. Hidegszemű, gyönyörűségesen különös lányként élt az emlékeiben. Nem tudta elgondolni, vallotta meg nekem később, hogy csupasz kebelével, felhúzott szoknyával kínálgatná magát boldog boldogtalannak. Márpedig, ezt tudta, a lupanar lakói nem válogathatnak. Igaz, nem az utcán kell árulniok magukat, s nem a házfalak tövében, vedlett bokrok alatt hágiák meg őket, mint a nemrég látott szerencsétleneket, kik a vásár hírére lepték el a várást.

– Mária Magdolna húgai... – szólaltam meg, hogy keserves gondolatait elűzzem.

– Némelyiknek Velencében palotája van. Egy olyanban nőttem fel... Tizenhat szoba... Brokátok, selymek... És az a sok tükör... Volt olyan csillárunk, melyen hatvan gyertya égett... Mi van, elaludtál? Nem látsz a szemedtől! Ez már a kolostor kapuja!

Behajtottunk.

Nyulacska kifogta a szamarakat a hámból, bevezette őket az istállóba, abrakos tarisznyát kötött a pofájuk elé, megcsókolta a homlokukat. Én az egyik sarokba húzódtam, ő egy másikba. Beburkolóztunk a mogorva kapus baráttól kapott rossz pokrócáikba, s az állatok neszezését hallgatva, hamar elaludtunk. Álmomban Velencében jártam. Megint én lehettem Viola kisasszony szerecsen apródja.

†

Jóval pirkadat előtt hajtottunk ki a kolostorból, a váraskapuban vártuk Pelbártot és Johannest. Pelbárt meg is érkezett. Az este hosszan kóborolt még, szállást keresve, végül a piactéren, egy leponyvázott szekér alatt tért nyugovóra. Soha nem szokott álmodni, mondta, mindig úgy zuhan ki a világból, mintha benne se lett volna. Friss kenyeret hozott nekünk, hozzá kecskesajtot. Azt eszegetve vártuk a scriptort, de hiába. A nap már elérte a váraskapu boltjának magasát, el kellett induljunk, hogy estére a Bódva, a Sajó és a Csetnek patakok gázlóján még világosan átkelve Jolsváig jussunk, hol már Kassára jövet, jó előre szállást foglaltunk magunknak.

A visszaút négy keserves napjából hármat szakadó esőben tettünk meg. Mindenkünk elázott, én alaposan meghűltem, öt napig nyomtam az ágyat itthon, kolostorunk kisebbik vendégszobájában, Nyulacska ápolása és őrizete alatt.

Hogy elüssük az időt, magamról meséltem.

†

Fehérvasárnap másnapján kezdtem a munkához.

A benedeki piktort (mivel én nem érkeztem meg, s hírt sem kaptak felőlem, a kolostor korábbi perjele őt fogadta fel az oltárképek elkészítésére, majd szerencsés megjövetelemkor az apátúr hazaküldte) még kassai utazásom előtt segédemül kérve megbékítettem. Nem rossz szándékú, inkább balga, de jó kezű „kismester”. Mint elmondotta nekem, az elbocsátott Pius atya parancsára fogott (hűbelebalázként) a képfestésbe anélkül, hogy az oltárszekrény szerkezetét, méreteit előbb elgondolta volna. Figyelmesen hallgatta a szekrényre vonatkozó tervemet, s az asztalosokkal előkészítette az apátúr által megszerzett hársdeszkákat, melyek rendre vágva, felévezve, kellőképpen felkeretezve sorakoztak a templomhajó északi végében elkerített munkaterületen. Közülük kettőnek kellő alapozását betegségem ideje alatt a kismester ügyesen el is készítette. A nagyobbik tábla már a majdani sekrestye helyiségében várt rám, a festőállványon.

Egész délelőtt füstéket kevertünk a Kassán beszerzett alapanyagokból, kimostuk és előkészítettük az összes beszerzett ecsetet. A benedeki piktor laposan pislogott felém a munkálatok közben, láttam rajta, valamin rágódik. Nem sokkal délidő előtt végre kibökte.

– Szégyellem magam előtted, Sebastian mester. Bevallom, eleddig szinte gyűlöltelek, amiért e nagy munkát helyettem te kaptad meg. De már most is látom, hogy nálamnál sokkalta értőbb mester vagy. Immár teljes szívvel segítek neked. Épp ezért engedd meg, hogy megajándékozzalak legféltebb kincsemmel. – Térült fordult, végül átnyújtott egy jókora tégelyt. – Porrá tört lapis lazuli van benne! Nem sok, de Mária köpenyére elegendő lesz.

Valóban az volt, igazi lazúrkö pora. Csodás árnyalatú ultramarint kevertünk belőle. Nagyon megköszöntem a nem várt ajándékot, s megígértem neki, hogy mielőbb megérkezik az én Kassáról rendelt követem, abból visszaadom neki, amennyit kölcsönzött. Nyulacska a kolostorból hozott számunkra ebédet. Miután elfogyasztottuk a zabkását és a sózott halat, bőséggel ittunk rá a vízzel kevert borból, a templomhajóra nyíló ajtón Pelbárt testvér robogott be.

– Gyorsan, gyorsan, mester! – dörögte izgatottan. – Itt vannak a hölgyek!

Fogalmam se volt, kikről beszél.

A még padsorok nélküli templomhajó közepén, kettesével, hármasával egymás közelében, tucatnyi nő várakozott. Kettőnek a férje is ott volt, egyikük magányosan, horgasztott fővel állt egy oszlop mellett. Ő gyászt viselt, a többiek ragyogó ruhában, gyönggyel varrott topánban, felékszerezve; nem egy fátyol alatt.

– Csak hogy kegyeskedik végre előbújni! – szólta egy fátylas, bíbor ruhás asszony a társnőjének, amint amúgy füstékesen, borzas hajjal kiléptem az előttem széles léptekkel vonuló Pelbárt atya mögül.

– Mit tehetek értetek, hölgyeim? – kérdeztem.

– Talán mi tehetünk teérted valamit, piktor! – szólta a bíbor ruhás asszony. – Úgy hallottuk, modellt keresel. Én hajlandó vagyok arcomat adni a szentséges szűz képmásához. – Fátylát megemelte. – Tessék, nézz meg!

Harmincas évei derekán járhatott. Ovális arca volt, pisze orra, alacsony homloka. Szája vékony, vértelen vonal, szeme szürke, haja fekete. Szép nő lehetett valamikor, az öntudatos, büszke szépségek közül való.

– Gyönyörű vagy! – bókkoltam neki. – Köszönöm, hogy megmutattad magad, bár őszintén meglep a látogatásotok! – fordultam a többi felé. – Igazság szerint, még fel se vázoltam az alakokat, nem hogy az arcukra gondolhattam volna...

– Lárifári! – szólta a bíbor ruhás szépség karcsú társnője. – Mindannyian tudjuk, hogy elsőként Mária anyánk és Szent Erzsébet találkozását füstöd meg. Ha én leszek Erzsébet, az uram hajlandó tíz ezüstöt fizetni a templom megszépítésére.

A többinek is megjött a hangja.

– Én húszat adok!

– Az én férjem harmincat!

– Ne sokat habozz! – súgta Pelbárt a fülembe. – Aki a legtöbbet ajánlja, az éppen megfelel. Verd fel nyugodtan az árat. Ezek itt a város leggazdagabb asszonyai...

Nem volt mit tenni, sorban megnéztem őket.

Utolsóként a gyászruhás asszony elé léptem.

– Szűz vagyok – lehelte. – Férjem a lakodalmunk estéjén halt el. Éppen három hete.

– Fogadd részvéteimet.

– Nincs szükségem a sajnálatodra! Ha engem választasz, nem bánod meg!

Te is tudod, Mester, hogy modellt sosem a szem, inkább a szív választ. A nagy Leonardo legszebb vásznain látható nők modelljei gyakran a mester szívéhez (s tán ágyékához) közeli fiúk voltak. Én nem szándékoztam sem Mária, sem Erzsébet arcát fiúról mintázni, de a kikent-kifent, javarészt már hervadásnak indult asszonyok egyike láttán se mozdult meg a szívem. Hosszan dicsértem tündöklő szépségüket, aztán sűrű szabadkozások közt hazaküldtem őket. Egyedül a szűzi özvegynek súgtam oda, hogy alkalomadtán majd elküldtek érte. E visszautasításból másnapra nagy ribillió támadt Selmecen. Sorra érkeztek az asszonyok férjei az apáthoz, hogy engemet nála bepanaszoljanak.

Az apát magához rendelt.

– Nem értelek, mester! – nézett szúrós szemmel. – Pelbárt testvér világosan értesédre adta, hogy a legtöbb pénzt ígérő nőt válasszad! Te ne tudnád, hogy egy arcot miként lehet megszépíteni néhány ecsetvonással úgy, hogy mégis felismerhető maradjon?

- Tudom, apáturam, de...
- Semmi de! Minden fillérre szükségünk van!

A megrendelővel vitázni tilos, ezt már Itáliában megtanultam. Mint ahogyan azt is, hogy a festőnek egyetlen fegyvere van, amellyel minden ellenállást legyőzhet: az ecsete. Vagy nem használja, s húzza, halogatja a kép elkészítését, vagy olyan művet alkot, melynek tökéletessége meggyőzi az akadémikusokat. Úgy döntöttem, mindkét módozattal élek. Nyulacskának meghagytam, hogy a műhelyként szolgáló sekrestye helyiségbe se élő, se holt lelket az én engedelmem nélkül többé be nem ereszten, jöjjön bár a pápa, vagy maga Pelbárt testvér, teljes vaddisznói mivoltában.

A néma vigyorgott.

- E ée e! – Ami mindközönségesen azt jelentette: – Egy lélek se!

Még az ételt hozó novíciusnak se nyitottunk ajtót. A sekrestye küszöbére tételtük le vele az ennivalót. Pelbárt atya megpróbált időnként ránk törni, de a sekrestye ajtaja erős tölgyfából készült, a zár is kitartott rajta. Még a benedeki kismestert is kitiltottam onnan, a templomhajó északi végében dolgozott, az oltárszekrény minden fatábláját ő alapozta nyúlászörrel kevert enyvekkel. A későbbben főstendő alakok megmintázáshoz különféle drapériákat és teljes öltözeteket is hozattam vele, melyek közül kettőt a második este magunkra öltve, Nyulacskával kisurrantunk a sekrestye oldalkijáratán Selmec sötétjébe. Az ajtót bezártam, a kulcsot eltettem.

- A lupanarba vezess! – mondtam a némának.

Egész testében reszketett.

- Neked nem muszáj bejőnnöd! – nyugtattam. – Megvársz majd odakint.

Így is történt – azon első este.

A második éjjel már ő is velem tartott.

†

Öt napra rá elkészültem a képpel. Bár vázlatfüzetemet annak idején minden más holmimmal együtt elrabolták tőlem, jól emlékeztem a téma sok korábbi feldolgozására, melyek alapvetéseitől eltérni nem akartam. Csak a balgák óhajtanak mindenáron „újat” alkotni. Velük szemben minden korábbi mesterem neves elődeik munkáinak színvonalát próbálták elérni, s csakis ily módon sikerült egyik-másiknak aztán túlszárnyalni őket. Bár e „túlszárnyalás” sosem volt kitűzött céljaik közt. Én sem „meghaladni” kívántam a csodált mestereket, akár az Ecyk testvérek, akár Fra Angelico gyönyörűséges tábláira gondolok, vagy Filippino Lippi édes madonnáira, melyek mind közül a legjobban tetszenek. Jól ismerem a Ghirlandaionak is nevezett firenzei Domenico gyönyörű vizitációját, személyével is találkoztam Itáliában töltött éveim alatt. Volt szerencsém látni Rogier van der Weyden híres triptichonját Brüsszelben, hol képei közül a magam gyönyörűségére és okulására sokat lemásoltam, és persze élénken emlékszem, Mester, a Te műveidre, köztük a pillangós Madonnára.

Az apátúr kérése (miszerint a képek láttán derű költözzék a hívek szívébe) egyezik az én törekvéseimmel. Igyekeztem a két várandós anya találkozásának a le-

hető legvidámabb coloritot adni, s inkább a nagy esemény örömét ábrázolni, mintsem a drámát. Mindkét nőalakot az Itáliában oly divatos kontrapoztóra állítván tetszetős kettőst komponáltam, Mária gazdagon redőzött, kék köpönyege alatt égett siénából és rózsaoaljból kevert halovány árnyalatú ruhát visel, míg Erzsébet zöld bélésű, piros köpönyeget, alatta barnáskék ruhát. Mindkettőjük fején fehér a főköttő. Arcuk pedig, nos, arcukat a lupanar két egészen fiatal lakójának vonásaiból alkottam meg, mégpedig úgy, hogy hasonlítsanak, hiszen hasonló öröm járja át őket, habár... Habár (és ezt a gondolatomat rajtad kívül senki mással nem merném megosztani) ahogyan én tapasztaltam, az áldott állapotuk bizonyosságát elnyerő leányok és asszonyok arcán gyakran láttam a zavar és a gond felhőjének árnyát által futni az öröm fénye fölött. Miként az Írás tanítja, Erzsébet az idős Zakariás asszonyaként esett teherbe, míg Mária szűzen élt férje, József oldalán. Mindkét nő nehéz helyzetben találhatta magát. Könnyen kerülhettek volna házasságtörő asszonyok hírébe, mint ahogyan, gondolom, meg is vádolhatták őket a halálos bűnnel. Zakariás nem hitte el a feleségének, hogy őtőle várandós, ezért az Úr némasággal büntette. (Vagy tudta, hogy kitől lesz a gyerek, de annyira szerette a feleségét, hogy nem akarta felfedni az apa kiletét senkinek, s hogy ne keveredjen a hazugság bűnébe, inkább egyetlen szót se szólt, soha többet.) Józsefnek is kételkednie kellett asszonya ártatlanságában, talán ezért is hagyta ott Galileát, s költözött várandós asszonyával a szóbeszéd elől Betlehembe. A két nőnek tudnia kellett ezt, így örömük nem lehetett oly felhőtlen, amilyennek gyakorta láthatjuk korábbi képeken. Mindkét nő arcát háromnegyed profilban festettem meg, nem pedig szemből, hogy titkuk megmaradjon, s csak ők láthassák egymás vonásait a maguk teljességében. A kép háttérrel is sokat veszkölődtem. A jártamban keltemben látott tájak motívumait szerkesztettem össze, mégpedig oly kompozícióba, mit Michael Wolgemuth műhelyében járván több képeken és tollrajzokon is láttam. Akárcsak a tájat, a két nőalak egynemű részleteit is többször átfőtöttem, mígnem a hatodik nap reggelén úgy azt nem éreztem, hogy nem tudok már hozzá tenni, vagy javítani rajta. Kimostam hát az ecseteimet.

Az apát már dühöngött. Naponta hatszor zavarta ránk Pelbártot különféle fenyegetésekkel, az utolsó két napon már ennünk se küldetett. Ő maga is járt itt, hallottuk, ahogy a templomhajóba száműzött kismesterrel tárgyal. A piktor hízelkedett neki, engemet elmondott mindennek, többek közt azt állította, nem is vagyok föstő, alkalmasint asztalos lehetek, máskülönben miként tudtam volna az oltárszekrényre vonatkozóan oly pontos instrukciókkal ellátni őt, melyek hallatán az asztalosmesterek szeme felcsillant, értőn hümmögtek, mintha egy igencsak kiművelt szaktársuk utasításait hallgatták volna. Meg aztán, mondta a kismester, ki hallott még olyat, hogy az enyves alapozáskor nyúlszőr kenessék a fatáblákra? A nyúl „tisztátalan” ahhoz, hogy a Szent Szűz képéhez bármi köze legyen, mondta, s egyéb badarságokkal tömte az apát fejét. Végül magamagát kínálván a munkára helyettem, cirádás

esküvel ígérte, hogy az általa festendő képek „minden részletükben” épp olyanok lesznek, amilyeneket a „szentséges apátúr rendelni kegyeskedik” tőle. Nem haragudtam rá. A kicsi a nagyobb közelében mindég csak kisebb lesz.

Ama hatodik nap reggelén Nyulacskámat az apátért küldtem.

Dühöngve érkezett, fél tucat szerzetesével.

A kép még nem száradt meg, így nem tudtam letakarni, pedig a hatás úgy nagyobb lett volna, ha a leplet lerántva egész hirtelenséggel pillanthatja meg. De nem volt szükség efféle ügyeskedésre. Az apát berontott, már a küszöbön nagy levegőt vett tervezett leteremtésemhez, de a képre pillantván a levegő megakadt benne. Megtorpant, mögötte toduló szerzetesei kis híján nekifutottak. De ők is meghököltek. Ámulva bámultak. Szó sokáig nem esett.

Végül az apátúr rám nézett.

– Bocsáss meg – mondta. – Mától minden úgy lesz, ahogyan rendeled, mester.

Így hát szerencsésen végeztem az első képpel (melynek vázlatát ide is kaparom levelem végére). Immár a harmadikat főtöm, holott még csupán Olajban Főtt Szent János napján járunk, éppen negyvenöt nappal a tavaszi napéjgyenlőség után, s negyvenötlet a nyári napforduló előtt. A munka jól halad, így erősen reménykedhettem abban, hogy Katalin napjára az utolsó tervezett képpel is végzek. Szerencsémén és Isten segedelmén kívül mindezt elsősorban Neked köszönhetem, drága Barátom és Mesterem, hiszen Te tanítottál arra (többek közt), miként kell erőmet beosztani, s terv szerént végezni minden munkánkat. Hálátelt szívvel gondolok Rád minden nap minden órájában, minden jókat kívánva neked és a tiéidnek.

További beszámolóimig változatlan hálával és barátsággal üdvözöllek, rajzolj és fess sokat az Úr s a magad dicsőségére, méltatlan híved:

Sebastian